

Janina Lasecka

Nowi członkowie honorowi Towarzystwa

Rocznik Towarzystwa Literackiego imienia Adama Mickiewicza 17-18, 229-238

1982-1983

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Z ŻYCIA TOWARZYSTWA

Janina Lasecka

NOWI CZŁONKOWIE HONOROWI TOWARZYSTWA *

STEFANIA SKWARCZYŃSKA

Stefania Skwarczyńska urodziła się 17 listopada 1902 r. w Kamionce Strumiłkowej koło Lwowa. Po otrzymaniu w 1921 r. świadectwa dojrzałości studiowała filologię polską i romańską na Uniwersytecie Lwowskim, gdzie w 1925 r. doktoryzowała się u Juliusza Kleinera na podstawie pracy *Ewolucja obrazów u Słowackiego*. Pracowała wówczas jako nauczycielka gimnazjalna w Stanisławowie, pisując w „Kurierze Stanisławowskim” recenzje teatralne i felietony (1923 - 1929). Następnie uczyła w gimnazjach w Brześciu i — od 1932 r. — w Łodzi, gdzie stała się czynną animatorką życia naukowego i kulturalnego. Działała w Kole Polonistów a także w Towarzystwie Polonistów Rzeczypospolitej Polskiej, pełniąc funkcje członka zarządu a od 1937 r. — prezesa oddziału tego towarzystwa. Była współzałożycielką i współredaktorką m. in. ukazujących się od 1937 r. do dziś „Prac Polonistycznych” i „Kolumny Literackiej”, dodatku tygodniowego do „Kuriera Łódzkiego” (1937 - 1939), uczestniczyła ponadto w pracach organizacyjnych Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Łodzi, wykładała w oddziale łódzkim Wolnej Wszechnicy Polskiej, której profesorem nadzwyczajnym została w czerwcu 1939 r.

W 1934 r. Stefania Skwarczyńska została członkiem przybranym Towarzystwa Naukowego we Lwowie, a w 1938 r. członkiem Komisji Historii Literatury Polskiej Polskiej Akademii Umiejętności. W 1937 r. habilitowała się z teorii literatury na Uniwersytecie Lwowskim na podstawie opublikowanych wcześniej prac teoretycznoliterackich (m. in. *Istota improwizacji i jej stanowisko w literaturze*, 1931; *Próba teorii rozmowy*; 1932, *O istności i istocie rodzajów literackich*, 1936) oraz *Teorii listu*. W tym samym roku objęła na Uniwersytecie Lwowskim wykłady z teorii literatury. Po wybuchu wojny do kwietnia 1940 r. była docentem na Uniwersytecie

* Zjazd Delegatów Oddziałów Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza, obradujący w Płocku, przyznał 21 września 1980 r. członkostwo honorowe nie tylko Janinie Kulczyckiej-Saloni, działaczce TLiAM, lecz również Stefanii Skwarczyńskiej, Igorowi Belzie, Juliuszowi Wiktorowi Gomulickiemu i Franckowi-Louisowi Schoellowi. Kandydatury te w imieniu Zarządu Głównego przedstawili uczestnikom zjazdu Barbara Kryda (dwie pierwsze), Zdzisław Libera i Barbara Kocówna. Ze zjazdowych rekomendacji zacytujemy tu niektóre wiadomości, poszerzając je na podstawie różnych źródeł i opracowań, m. in. artykułu Zofii Chechlińskiej o I. Belzie w *Encyklopedii muzycznej*, t. 1, s. v. Autorka niniejszej informacji i redakcja tomu „Rocznika TLiAM” dziękują prof. dr. Z. Skwarczyńskiemu za udostępnienie sporządzonego przez F.-L. Schoella spisu jego artykułów o literaturze polskiej.

im. I. Franki we Lwowie. Przesiedlona do Kazachstanu, w tymże roku powróciła do Lwowa i kontynuowała pracę na Uniwersytecie. W latach okupacji niemieckiej brała udział w tajnym życiu kulturalnym i naukowym (wykłady na konspiracyjnym uniwersytecie, udział w pracach Towarzystwa Naukowego we Lwowie i w pracy oświatowej i propagandowej Armii Krajowej), po zajęciu zaś Lwowa przez Armię Radziecką podjęła znów pracę uniwersytecką jako docent romanistyki.

Do Łodzi profesor Stefania Skwarczyńska powróciła w 1945 r. i objęła katedrę teorii literatury (od 1946 r. jako profesor nadzwyczajny, od 1957 r. — zwyczajny). Równocześnie wykładała w Państwowej Wyższej Szkole Pedagogicznej (1945/1946), w Państwowej Wyższej Szkole Teatralnej (1945 - 1949; w latach 1948/1949 była dziekanem Wydziału Dramaturgicznego) i począwszy od 1947 r. w Państwowej Wyższej Szkole Filmowej.

W 1946 r. prof. dr Stefania Skwarczyńska współdziałała przy założeniu miesięcznika „Znak” i uczestniczyła w pracach redakcyjnych pisma, w latach 1946 - 1948 należała ponadto do komitetu redakcyjnego „Pamiętnika Literackiego”, od 1958 r. jest naczelną redaktorką „Zagadnień Rodzajów Literackich”.

Po roku 1945 profesor Stefania Skwarczyńska aktywnie uczestniczyła w pracach łódzkich i ogólnopolskich instytucji naukowych, kulturalnych i społecznych. I tak w 1946 r. została członkiem zwyczajnym, a w 1949 r. — sekretarzem Wydziału I Łódzkiego Towarzystwa Naukowego; w latach 1945 - 1949 pełniła funkcję prezesa łódzkiego Oddziału Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza, w latach 1954 - 1956 była członkinią prezydium Komisji Duchownych i Świeckich Działaczy Katolickich przy Ogólnopolskim Komitecie Frontu Narodowego, od 1955 r. — Zarządu Głównego Ligi Kobiet i Międzynarodowego Komitetu Matek. W 1951 r. profesor Stefania Skwarczyńska została powołana na członka korespondenta Polskiej Akademii Umiejętności i członka korespondenta Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. Jest członkiem rzeczywistym Polskiej Akademii Nauk. Była przewodniczącą Rady Naukowej Instytutu Sztuki PAN.

Za pracę naukową Stefania Skwarczyńska otrzymała w 1952 r. nagrodę im. Włodzimierza Pietrzaka, bywała ponadto laureatką wielu innych nagród: ministra szkolnictwa wyższego (1965, 1982), nagrody m. Łodzi (1958). Działalność dydaktyczną profesor Skwarczyńskiej uhonorowano Medalem Komisji Edukacji Narodowej (1969) i złotą odznaką ZNP (1971). W 1981 r. prof. dr Stefania Skwarczyńska została doktorem honoris causa Uniwersytetu Łódzkiego, uczelni, z którą związana jest od momentu jej powstania przez ponad trzydzieści lat. Inicjatywie i staraniom uczonej Uniwersytet Łódzki zawdzięcza istnienie Instytutu Teorii Literatury, Teatru, Filmu i Telewizji, tak jak poprzednio stworzenie Katedry Teorii Literatury i reaktywowanie jej po okresowej likwidacji.

Profesor Stefania Skwarczyńska reprezentuje typ naukowca o wszechstronnej wiedzy i rozległych zainteresowaniach. Genologii — zasadniczemu przedmiotowi swych studiów (warto przypomnieć, że zaproponowany przez Ph. Van Tieghema termin „genologia” wprowadziła do nauki polskiej właśnie S. Skwarczyńska) poświęciła badaczka szereg prac o zasadniczym znaczeniu dla rozwoju wiedzy o rodzajach i gatunkach literackich (m. in. *O istności i istocie rodzajów literackich*, 1936; *Systematyka zjawisk rodzajowych twórczego słowa*, 1946; *Geneza i rozwój rodzajów literackich*, 1948; *Genologia literacka w świetle zadań nauki o literaturze*, 1952; t. 3 jej *Wstępu do nauki o literaturze* 1965, omawiający ogólną problematykę genologii).

Już we wczesnych swych pracach dzieło literackie określała Stefania Skwarczyńska szeroko jako „twórczą manifestację życia przez słowo” i to sprawiło, że za

uzasadnione uznała włączenie w zakres badań literackich także tzw. literatury stosowanej (*O pojęcie literatury stosowanej*, 1931). W bogatej materiałowo i do dziś jedynej monografii listu (*Teoria listu*, Lwów 1937) dowodzi, że ta forma wypowiedzi, podobnie jak formy czysto literackie, celowością swej konstrukcji wewnętrznej zadowala estetycznie odbiorców. We *Wstępie do nauki o literaturze* (1954, 1965) przedstawiła badaczka własną, całkowicie oryginalną koncepcję teorii gatunków. Zaproponowana w pracy systematyka funkcjonalna rodzajów literackich, obok dramatu, epiki i liryki wymienia twórczość budującą, praktyczną i pomocniczą. Próbą dokonania oceny teorii rodzajów i gatunków literackich, skonstruowanej przez Stefanię Skwarczyńską jest przygotowana pod kierunkiem Henryka Markiewicza rozprawa doktorska Stanisława Dąbrowskiego *Teoria genologiczna Stefanii Skwarczyńskiej. Próba analizy i krytyki* (1969). Już sam ten temat stanowi wymowne świadectwo znaczenia koncepcji genologicznych profesor Skwarczyńskiej.

W rozprawach poświęconych dramatowi i jego scenicznej realizacji profesor Skwarczyńska podjęła problem przynależności utworu dramatycznego do literatury, prezentując oryginalną koncepcję autonomii dzieła teatralnego (*Zagadnienie dramatu w: Studia i szkice literackie*, Warszawa 1953).

Nie zabrakło też w dorobku Stefanii Skwarczyńskiej prac zawierających refleksje na temat przedmiotu, metod i zadań teorii literatury (m. in. *Przedmiot, metoda i zadania teorii literatury*, 1938; *Systematyka głównych kierunków w badaniach literackich*, 1948; cz. 1, t. 1 *Wstępu do nauki o literaturze*), od 1965 r. ukazują się ponadto przygotowane przez nią kolejne tomy antologii *Teoria badań literackich za granicą*.

Profesor Skwarczyńska jest także autorką przedmów do tomów poetyckich. Pisane przez nią wstępy poprzedzające wydany przez Koło Polonistów UŁ zbiór *Różnie idąc*, Łódź 1948, wiersze m. in. Andrzeja Brauna, Anny Pogonowskiej, Mieczysławy Buczkówny, Wiktora Woroszyńskiego, przygotowane pieczołowicie wraz z B. W. Lewickim *Liryki i satyry* Tadeusza Hollendra (Kraków 1963), *Miasto nadziei* Mariana Piechala (Łódź, 1964); wnikliwie jej posłowie uzupełnia opracowaną przez J. W. Gomulickiego edycję *Do pani na Korczewie. Wiersze — Listy — Małe utwory prozą* Cypriana Norwida.

Kolejne prace, poczynając od rozprawy doktorskiej poświęconej obrazowaniu u Słowackiego, potwierdzają szczególne zainteresowanie autorki literaturą romantyczną. Spośród prac o romantyzmie przypomnieć należy zwłaszcza *Rozwój wątków i obrazów w twórczości Mickiewicza* (Lwów 1934), *Struktura tragizmu „W Szwajcarii” Słowackiego* (Łódź 1939), powojenne książki *Mickiewiczowskie powinowactwo z wyboru* (Warszawa 1957) i *W kręgu wielkich romantyków polskich* (Warszawa 1966).

Studia z lat ostatnich ilustrują rozległość penetracji naukowych Stefanii Skwarczyńskiej. Publikacje *Wokół teatru i literatury* (1970), *Pomiędzy historią a teorią literatury* (1975) są świadectwem, że będąc przede wszystkim teoretykiem literatury i metodologiem, badaczka nie pomija całego obszaru zjawisk historycznoliterackich, teatralnych i komparatystycznych.

W niniejszym przeglądzie zasygnalizowano tylko zasadnicze kierunki badań naukowych Stefanii Skwarczyńskiej. Liczne a pominięte w nim prace — obok wymienionych rozpraw także wstępy do antologii, referaty, recenzje, odczyty — potwierdzają wszechstronność zainteresowań i przytłaczający ogrom wiedzy ich autorki. Profesor Skwarczyńska jest przykładem uczonej nieustannie rozwijającej i weryfikującej — na podstawie aktualnego stanu wiedzy naukowej — własne

teorie, zawsze twórcze, w wielu przypadkach przełomowe dla rozwoju interesujących tę uczoną dziedzin nauki o literaturze, dramacie i teatrze.

W roku 1965 odbyła się uroczystość jubileuszu 40-lecia pracy naukowej profesor Skwarczyńskiej. Dla uczczenia tej daty opublikowane zostały jako księgi jubileuszowe seria XX (1964) „Prac Polonistycznych” i „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego” (z. 43., 1966). Przyniosły one, oprócz rozpraw najbliższych uczniów i współpracowników Stefani Skwarczyńskiej, bibliografię jej prac ogłoszonych w latach 1925 - 1964. Imponująca jest ich liczba (pełną bibliografię prac Stefani Skwarczyńskiej przygotowują aktualnie pracownicy Instytutu Teorii Literatury, Teatru, Filmu i Telewizji UŁ), a wszak autorka *Wstępu do nauki o literaturze* była przez blisko pół wieku czynnym dydaktykiem, nauczycielem wielu roczników młodzieży polonistycznej, promotorem i życzliwym opiekunem co najmniej dwu pokoleń badaczy literatury. Pracę naukową i dydaktyczną potrafiła zawsze łączyć z aktywną działalnością społeczną.

IGOR BEŁZA

Wielki znawca i miłośnik polskiej kultury muzycznej witał na lotnisku w Moskwie wybitnego zachodniego historyka i muzykologa. Zapytany w samochodzie przez gościa z Zachodu, nad czym obecnie pracuje, Bełza odpowiada: „Piszę monografię o Karolu Szymanowskim.” „Przykro mi — mówi zachodnioeuropejski muzykolog interesujący się muzyką narodów słowiańskich — nie znam takiego kompozytora. Ktoś z nowej fali?” Reakcją Bełzy było natychmiastowe opuszczenie samochodu.

Anegdota ta którą przytacza Robert Jarocki w książce *Rozmowy z Lorentzem* (Warszawa 1981, s. 460), lapidarnie i niezwykle wymownie charakteryzuje Bełzę — niestrudzonego, i aż krewkiego w swej energii badacza i popularyzatora kultury muzycznej narodów słowiańskich.

Igor Fiodorowicz Bełza urodził się 8 lutego 1904 r. w Kielcach. W latach 1922 - 1925 studiował kompozycję u B. Latoszyńskiego w konserwatorium w Kijowie. W latach 1925 - 1941 pracował w tej uczelni jako nauczyciel, w tym od 1936 r. jako profesor. W okresie następnych siedmiu lat, do 1949 r., był profesorem konserwatorium w Moskwie, gdzie m. in. prowadził seminarium poświęcone historii muzyki polskiej i czeskiej, równocześnie w latach 1943 - 1948 pełni funkcję naczelnego redaktora Państwowego Wydawnictwa Muzycznego. Od 1953 r. był profesorem Instytutu Historii Sztuki Akademii Nauk ZSRR, w latach 1959 - 1961 kierował tamże sekcją kultury Krajów Demokracji Ludowej. Od 1961 r. jest profesorem Instytutu Słowianoznawstwa i Bałkanistyki Akademii Nauk ZSRR, gdzie kieruje oddziałem kultury krajów słowiańskich. W roku 1964 został mianowany przewodniczącym Komitetu Dantego Akademii Nauk ZSRR i redaktorem wydawnictwa „Letture Dantesche”. Bełza pełni ponadto szereg funkcji społecznych, m. in. zastępcy przewodniczącego zarządu i prezesa sekcji chopinowskiej Towarzystwa Przyjaźni Radziecko-Polskiej, którego jest współzałożycielem; należy do wielu stowarzyszeń muzycznych radzieckich i zagranicznych, m. in. do Stowarzyszenia Polskich Artystów Muzyków. Badacz wzajemnych związków między kulturami narodów słowiańskich został w 1967 r. doktorem honoris causa Uniwersytetu Karola w Pradze; w Polsce uhonorowano go Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski i odznaką „Zasłużony dla kultury polskiej”.

Stefania Skwarczyńska

Fot. H. Pustkowski

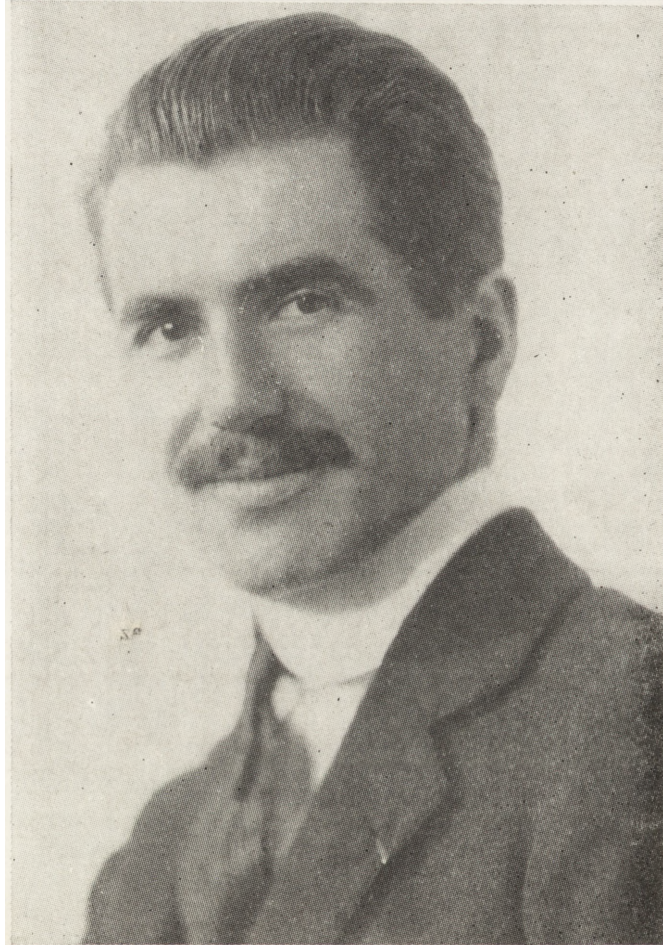

Igor Belza (z lewej) i Jakow Flier w 1965 r. w Warszawie jako jurorzy
VII Konkursu Chopinowskiego

Juliusz Wiktor Gomulicki

Fot. R. Rzepecki

Franck-Louis Schoell (1889 - 1982)

Kompozytor i muzykolog, badacz kultury narodów słowiańskich, swe szczególne zainteresowania skupił na związkach kulturalnych polsko-rosyjskich i rosyjsko-czeskich. Większość studiów naukowych Igora Beły poświęconych jest muzyce słowiańskiej, w znacznej mierze polskiej. Ukazują one analogie między kulturami muzycznymi poszczególnych krajów słowiańskich. W wyniku systematycznych badań archiwalnych prowadzonych w ZSRR Beła opublikował ponad 80 nieznanych dotąd utworów muzyki polskiej, głównie z końca XVIII i z XIX w. Jest ponadto autorem monografii polskich kompozytorów: Mieczysława Karłowicza (Moskwa 1951), Marii Szymanowskiej (Moskwa 1956) i Fryderyka Chopina (Moskwa 1960, II wyd. Moskwa 1968, wyd. w języku polskim Warszawa 1969), odkrywca dla publiczności radzieckiej twórczości Michała Kleofasa Ogińskiego, Karola Kazimierza Kurpińskiego, Juliusza Zarebskiego (*Zabytyje polskie muzykanty*, Moskwa 1963).

Autor pomnikowej 3-tomowej pracy *Istorija polskoj muzykalnoj kultury* Moskwa 1954, 1957, 1972), której tom 2 pt. *Między oświeceniem i romantyzmem* w przekładzie polskim ukazał się w 1961 r., autor prac o polsko-rosyjskich związkach muzycznych (*Iz istorii rusko-polskich muzykalnych swiaziej*, Moskwa 1955) i muzyce słowiańskiej (*O słowiańskiej muzykie*, Moskwa 1963) podejmuje również problematykę literacką w pracach poświęconych Puszkiniowi, Janowi Potockiemu, etycznym koncepcjom polskiego romantyzmu oraz relacjom w kulturze romantycznej między literaturą a muzyką (*Portrety romantyków*, Warszawa 1974). Napisana przez Bełę przedmowa poprzedza pracę Władimira Żdanowa *Dzieje tworzenia „Anny Kareniny”* (Warszawa 1976), informuje on także radzieckich czytelników o polskich książkach związanych z muzyką, pisując wnikliwe recenzje (np. monografii Teofila Sygi i Stanisława Szenica, *Maria Szymanowska i jej czasy*, Warszawa 1960 — „Sowietskaja Muzyka” 1961, nr 7; krytycznego wydania *Bogurodzicy* przez Jerzego Woronczonego i in., Wrocław 1962 — „Kratkije Soobszczenija Instituta Sławianowiedienija AN SSSR” 1963, nr 36). Jest także Beła redaktorem licznych prac zbiorowych, m. in. *Stanisław Moniuszko* (Moskwa 1952) oraz wspólnej publikacji PAN i Akademii Nauk ZSRR pt. *Russko-polskie muzykalne swiazi* (Moskwa 1963).

Igor Beła, twórca symfonii, koncertów fortepianowych, nokturnów i uwertur, muzykolog, przede wszystkim zaś badacz kultury narodów słowiańskich, w swych licznych rozprawach dokumentuje istnienie odwiecznych związków między kulturami narodów słowiańskich, zwłaszcza między kulturą polską i rosyjską oraz pokrewieństwa sztuki muzycznej i literackiej.

JULIUSZ WIKTOR GOMULICKI

Juliusz Wiktor Gomulicki, syn szeroko znanego pisarza Wiktora Gomulickiego, urodził się 17 października 1909 r. w Warszawie. W latach 1928-1932 studiował prawo na Uniwersytecie Warszawskim, równocześnie w latach 1930-1931 odbywał studia na wydziale dyplomatyczno-konsularnym Akademii Nauk Politycznych.

Debiutował w 1935 r. na łamach „Przeglądu Współczesnego” szkicem *Zabłąkany pielgrzym. Rzecz o Ludwiku Norwidzie*. W latach 1935-1939 był członkiem redakcji encyklopedii *Ultima Thule*, a w latach 1938-1939 członkiem redakcji czasopisma „Ateneum”, gdzie opublikował kolejne swe prace literackie — „*Duch od pragnień*”. (*O Felicjanie Faleńskim*), 1938, *Sześć głosów o Norwidzie*, 1939. Współpracował także z „Myślą Narodową”, „Pionem” i „Prosto z mostu”. Od 1931 r.

aż do wybuchu wojny prowadził poszukiwania historyczne i historycznoliterackie w archiwach i bibliotekach krajowych. W czasie okupacji niemieckiej przebywał w Warszawie, uczestnicząc aktywnie w konspiracyjnym życiu kulturalnym i podziemnej działalności wydawniczej. W latach 1942 - 1944 studiował psychologię i socjologię na tajnym Uniwersytecie Warszawskim. Po upadku powstania warszawskiego, w którym brał udział jako żołnierz Armii Krajowej, został wywieziony do obozu jenieckiego w Grossborn, skąd ewakuowano go w 1945 r. do obozu w Sandbostel. Po wyzwoleniu przebywał przez pewien czas w Verden am Aller, następnie zaś był kierownikiem literackim Teatru Ludowego im. Bogusławskiego, założonego przez Leona Schillera w Lingen. Po miesięcznym pobycie w Brukseli, w październiku 1945 r. powrócił do Warszawy.

Od roku 1945 brał czynny udział w organizowaniu życia literackiego i kulturalnego stolicy. W latach 1945 - 1946 pełnił funkcję naczelnika Wydziału Upowszechnienia Literatury w Ministerstwie Kultury i Sztuki. W 1946 r. wszedł w skład Zarządu Głównego Związku Literatów Polskich. W latach 1946 - 1949 był sekretarzem sekcji literackiej Związku Autorów i Kompozytorów Scenicznych, w 1947 r. ponadto dyrektorem biura Zarządu Głównego Związku Literatów Polskich. W 1947 - 1948 zajmował stanowisko kierownika wydziału wydawniczego Centralnego Instytutu Kultury; od 1947 do 1950 r. był członkiem zarządu Spółdzielni Wydawniczej „Sztuka”. W 1949 r. redagował „Bibliotekę Poetów i Eseistów”, wydawnictwo Związku Literatów Polskich. Od tegoż roku przez okres trzech lat pełnił funkcję naczelnego redaktora dwutygodnika „Nowe Książki” oraz redagował serię wydawniczą „Norwidiana”. W 1949 r. nawiązał współpracę z Komisją Filologii Nowożytnej oraz Komisją do Badań nad Historią Literatury i Oświaty w Polsce Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. W 1957 r. zaczął prowadzić wykłady z literatury polskiej na Uniwersytecie Warszawskim, po śmierci Tadeusza Mikulskiego objął jako kurator opiekę nad wrocławską pracownią oświeceniową Instytutu Badań Literackich PAN, w tymże roku został członkiem komitetu redakcyjnego „Encyklopedii Współczesnej”. Za całokształt działalności literackiej otrzymał w 1960 r. nagrodę m. st. Warszawy.

J. W. Gomułicki jest znanym i cenionym badaczem życia i twórczości Cypriana Norwida, niestrudżonym wydawcą i popularyzatorem jego spuścizny. Jako edytor i komentator pism Norwida przyczynił się do ich scalenia, wszechstronnej filologicznej weryfikacji i upowszechnienia. Już w okresie okupacji hitlerowskiej, w konspiracyjnej drukarni wydał pod zmiennym, ostrożnie zresztą sygnalizującym mistyfikację pseudonimem pierwszy przygotowany przez siebie wybór poezji Norwida — *Gromy i pyłki. Nowy tom poezji* zebrał i opracował Antoni Zaleski, Wilno 1939 (w rzeczywistości: Warszawa 1944). W opracowaniu J. W. Gomułickiego ukazał się w Warszawie w 1949 r. jako pierwszy tom projektowanej serii „Norwidiana” esej Norwida *Dwie aureole*. Druk jej kolejnych tomów (*Fortepian Szopena* oprac. 1949, *Vade-mecum*, *Ułamki pierwszej redakcji* oprac. 1950) przerwano z powodu upaństwowienia szkolnej drukarni salezjańskiej, zachowały się jedynie egzemplarze korektowe. Wydanie dwóch pierwszych z zamierzonych czternastu tomów *Dzieł zebranych* (t. 1 *Wiersze*, t. 2 *Wiersze. Dodatek krytyczny*, Warszawa 1966, „Biblioteka Poezji i Prozy”) poprzedził druk najrozmaitszych części twórczości Norwida. Były to cykle i wybory poezji, prozy, fragmentów i całości dramatycznych, nieznane listy. Szczególne znaczenie miała dopełniona rekonstrukcyjną hipotezą i przynoszącą pogląd o wewnętrznej spójności cyklu oraz o jego paralelizmie z *Kwiatami zła* Baudelaire'a edycja *Vade-mecum* w „Bibliotece Poetów”, Warszawa 1962 (II zmienione wyd., 1969). W 1966 r. oprócz wspomnianych już tomów

Dzieł zebranych Gomulicki wydał Norwida *Dwa poematy miłosne* (*Szczęsną i Assuntę*), w dwa lata zaś później *Miniatury dramatyczne*. W 1968 r. wyszło pięć tomów *Pism wybranych*, obejmujących poza tekstami podstawowymi rozprawę wstępną *Zjawisko: Norwid* oraz *Calendarium Norwidowskie*, noty edytorskie, przypisy, słowniki i głosy o twórczości poety. W 1970 r. J. W. Gomulicki wydał skróconą wersję *Pism wybranych: Pisma wierszem i prozą* (Warszawa 1970, seria kieszonkowa). Ukoronowaniem wieloletnich starań edytorskich stała się 11-tomowa edycja *Pism wszystkich* (Warszawa 1971) C. Norwida z suplementowym wydaniem w 1976 r. encyklopedycznej części jej jedenastego tomu: Juliusz W. Gomulicki, *Cyprian Norwid. Przewodnik po życiu i twórczości*. Edycja ta, rezultat olbrzymiej i żmudnej pracy wydawcy, stanowi dzieło o doniosłym znaczeniu dla kultury polskiej. Po raz pierwszy scalone zostały wszystkie znane dotąd pisma wielkiego poety. *Pisma wszystkie* wyróżniają się precyzją sztuki edytorskiej, krytyczną dokładnością komentarza, jego dociekliwością i erudycją.

J. W. Gomulicki to także wybitny varsavianista. Dziejom Warszawy, a zwłaszcza poezji tematycznie związanej z tym miastem poświęcił szereg publikacji, w tym m. in. wydany podczas okupacji hitlerowskiej, pod pseudonimem Krzysztof Dąbek, zbiorek *Pod znakiem Syreny. Poezje warszawskie*, Wilno 1939 (w rzeczywistości: Warszawa 1944). Wśród varsavianów wyróżnić należy antologię *Cztery wieki poezji o Warszawie* (Warszawa 1969), zawierającą — oprócz tekstów poetyckich — gruntowną rozprawę i wyczerpujące objaśnienia. Wcześniej drobiazgowy komentarz historycznoliteracki opracował J. W. Gomulicki do *Estetyki miasta stołecznego Warszawy* Antoniego Magiera (Wrocław 1963).

Spośród innych poczynań edytorskich J. W. Gomulickiego na przypomnienie zasługuje opracowana przez niego i opatrzona wstępem edycja *Księgi wierszy polskich XIX wieku* w układzie J. Tuwima (Warszawa 1954; wyd. II, 1956). J. W. Gomulicki jest też autorem przedmowy do *Dzieł J. Tuwima* (Warszawa 1955), wydawcą m. in. poezji S. Petöfiiego (także tłumaczem), E. A. Poe'a, W. Rolicz-Liedera oraz pamiętników: Pauliny Wilkońskiej (*Moje wspomnienia o życiu towarzyskim w Warszawie*, Warszawa 1959), Kazimierza Władysława Wójcickiego (*Pamiętniki dziecka Warszawy*, Warszawa 1974), Józefa Lubomirskiego (*Historia pewnej ruiny. Pamiętniki 1839 - 1870*, Warszawa 1975).

Zainteresowania historycznoliterackie Gomulickiego koncentrują się wokół poezji polskiego Oświecenia i krajowego romantyzmu. Swą werwę, rzetelną wiedzę filologiczną i perfekcjonizm badacz ten ujawnił w licznych recenzjach edycji utworów oświeceniowych. Recenzje te publikował głównie na łamach „Nowych Książek” i „Rocznika Literackiego”, wiele przyczynków ogłosił w „Stolicy”, rozleglejsze prace zamieszczał w „Przeglądzie Humanistycznym”. Wnikliwy krytyk wydania *Pism wszystkich* Trembeckiego (Warszawa 1953) oraz sporządzonej przez Jana Kotta antologii *Poezja polskiego Oświecenia* (Warszawa 1954) ujawnił i zweryfikował wiele utworów Naruszewicza, Trembeckiego, Węgierskiego i innych poetów, skutecznie zakwestionował pewność orzeczeń w sprawie czy to autorstwa paszkwilów politycznych, ryczałtem przyznawanych Franciszkowi Zabłockiemu, czy np. ludowej autentyczności wszystkich śpiewek z XVIII-wiecznych „kalinowych” sylw. Konsekwencją sceptycznej postawy wobec pochopnych ustaleń (bądź, przeciwnie, totalnej bierności) wielu dawniejszych edytorów stało się wydanie przez J. W. Gomulickiego *Organów* (Warszawa 1956) i *Wierszy wybranych* (Warszawa 1974) Kajetana Węgierskiego, przełomowo rewidujących kanon i ocenę twórczości Adama Naruszewicza *Liryków wybranych* (Warszawa 1964) i również, jak dwie poprzednie pozycje, w „Bibliotece Poetów”, *Wierszy wybranych* Stanisława Trembeckiego.

J. W. Gomulicki nie tylko podważył tradycyjne atrybucje autorskie licznych oświeceniowych wierszy i zastąpił je rozpoznaniem trafniejszymi, lecz także — w poprzedzających edycje wstępach — stworzył sugestywne portrety literackie poetów.

Pośród prac poświęconych krajowemu romantyzmowi na szczególną uwagę zasługuje edycja Wacława Szymanowskiego i Aleksandra Niewiarowskiego *Wspomnień o Cyganerii warszawskiej*, Warszawa 1964. J. W. Gomulicki poprowadził opracowane przez siebie teksty tych wspomnień szczegółowymi wstępami, w tym zbiorczą *Genealogią Cyganerii warszawskiej*. Pisał ponadto o Syrokomli (*Przedmowa do: W. Syrokomla, Wiersze i gawędy*, Warszawa 1957) i Lenartowiczu (*Lenartowicz na nowo odczytany*, „*Twórczość*”, 1955, nr 5).

Rozległość zainteresowań naukowych i literackich J. W. Gomulickiego ilustruje jego książka *Zygzakiem. Szkice — Wspomnienia — Przekłady* (Warszawa 1981). Przynosi ona 90 tekstów (w tym ok. jednej trzeciej wcześniej nie publikowanych), które, wedle słów samego autora, ilustrują twórczo każdy rok kalendarzowy od jesieni 1944 r. po jesień 1979. Znajdują się tu obok wspomnień (m. in. o wieloletnim przyjacielu, znakomitym pisarzu naukowym i badaczu Tadeuszu Mikulskim) szkice o Norwidzie, Faleńskim, poezji Rolich-Liedera, o *Uspokojeniu* Słowackiego, przekłady z literatury francuskiej (m. in. Rimbaud), włoskiej, angielskiej (Blake, Eliot), amerykańskiej (Poe), rosyjskiej (Zukowski), węgierskiej (Petöfi).

Juliusz Wiktor Gomulicki, niestrudzony edytor dzieł Norwida, badacz i znawca jego życia i twórczości, wytrawny warszawianista, potwierdzający fascynację rodzinnym miastem licznymi publikacjami, historyk literatury polskiego Oświecenia i romantyzmu, przy tym uczony wytrwale prowadzący swe prace poza strukturami zinstytucjonalizowanych badań, należy do najwybitniejszych indywidualności naszego życia naukowego.

FRANCK-LOUIS SCHOELL

Franck-Louis Schoell urodził się 19 sierpnia 1889 r. w Amiens. Kształcił się w Chartres i w Paryżu. Od 1907 r. studiował anglistykę w Ecole Normale Supérieure, część studiów odbywając w Londynie i Cambridge. W rok po ich ukończeniu, w 1913 r., został Schoell wykładowcą języka i literatury francuskiej na uniwersytecie w Chicago. Tam poślubił poznaną wcześniej w Paryżu Polkę, Olę Gulkowską.

Po wybuchu wojny Schoell powraca do Francji i jako młody oficer wyrusza na front. Ciężko ranny pod Verdun, 7 stycznia 1915 r., dostaje się do niewoli niemieckiej. Przebywa początkowo w niemieckim obozie jenieckim, następnie zaś w szpitalu jenieckim w Szwajcarii. Za bohaterską walkę otrzymuje później Legię Honorową.

W 1923 r. objął F.-L. Schoell katedrę języków romańskich w Nowym Orleanie; w latach 1924 - 1926 był profesorem języka i literatury francuskiej w Berkeley. W latach 1927 - 1940 pracował jako przewodniczący Sekcji Dokumentacyjnej w Sekretariacie Ligi Narodów w Genewie. Po wojnie współpracował z Organizacją Narodów Zjednoczonych w charakterze eksperta-lingwisty oraz z licznymi uniwersytetami amerykańskimi, w których wygłaszał odczyty. W latach 1949 - 1956 przebywał w Afryce Południowej, następnie powołany został na stanowisko wykładowcy literatury amerykańskiej przez uniwersytet w Moguncji. Od 1957 był konsultantem ONZ.

F.-L. Schoell, tłumacz, pisarz, historyk, wybitny znawca zagadnień antropologiczno-rasowych, autor szeregu rozpraw poświęconych literaturze angielskiej,

amerykańskiej, francuskiej i kulturze europejskiej, był przez blisko 60 lat konsekwentnym popularyzatorem literatury polskiej we Francji.

Pierwszą lekturą polską była Trylogia Sienkiewicza, którą Schoell czytał w wieku lat jedenastu. Mimo niezbyt dobrego przekładu, książka ta wywarła na nim silne wrażenie. Czytanie polskich utworów w oryginale rozpoczął — nie znając jeszcze języka — w czasie pobytu w niemieckim obozie jenieckim. Po *Quo vadis* kolejną lekturą stali się Reymontowscy *Chłopi*. Jeszcze jako jeńiec napisał Schoell swe pierwsze, obszerne studium o *Chłopach*, wydrukowane w dniu 15 listopada 1918 r. w „*Revue de Paris*”. Był to początek naukowych zainteresowań Schoella literaturą polską.

Na propozycję paryskiego wydawcy Payota, podjął się tłumaczenia epopei Reymonta. Wówczas to nawiązał kontakt z autorem *Chłopów*, którego poznał już wcześniej w 1919 r. w Chicago. W okresie pracy nad tłumaczeniem, w latach 1919 - 1925, F.-L. Schoell korespondował z pisarzem. Listy, które od niego otrzymał przekazał Bibliotece Narodowej w Warszawie (korespondencję tę opublikował Bronisław Miazgowski, *Reymont we Francji. Listy do tłumacza „Chłopów” F.-L. Schoella*, Warszawa 1967). W maju 1925 r. był organizatorem uroczystości ku czci Reymonta w Paryżu. Wówczas to wręczył laureatowi Nobla przekład pierwszego tomu *Chłopów* oraz broszurę zawierającą studium z roku 1918; w tymże roku opublikował Schoell następne studium o polskiej epopei chłopskiej „*Les paysans de L[adislas] Reymont*”. W latach 1932 - 1933 tłumaczył kolejne utwory Reymonta: *Z pamiętnika (Journal d'une jeune Polonaise)* oraz *Pielgrzymkę do Jasnej Góry (Pèlerinage polonais)*. Reymontowi poświęcił ponadto szereg artykułów, wygłaszał też liczne odczyty w Ameryce, Francji, Belgii, Holandii, popularyzujące literaturę polską, głównie zaś twórczość autora *Chłopów*.

Pełny przekład *Chłopów (Les paysans)* ukazał się w wydawnictwie Payota w Paryżu w 1948 r., ostatnia edycja, skorygowana przez tłumacza na podstawie nowszego polskiego wydania epopei Reymonta — w Szwajcarii w lecie 1981 r.

Pisał też Schoell lub przekładał studia krytyczne poświęcone innym polskim twórcom, m. in. Kochanowskiemu, Słowackiemu, Krasińskiemu, Norwidowi, Chopinowi, Sienkiewiczowi, Prusowi, Orzeszkowej, Weyssenhoffowi, Sieroszewskiemu, Boyowi-Zeleńskiemu (obszerne studium pt. *Boy, l'enfant terrible de la Pologne* ukazało się w Paryżu w roku 1931, późniejsze wspomnienie — w tygodniku „*Stolica*” w 1972), Tetmajerowi (w 1946 r. opublikowano w Paryżu w przekładzie F.-L. Schoella wybór utworów Tetmajera pt. *Marysia la lointaine*), Dąbrowskiej. W swych esejach charakteryzował prace i postacie polskich historyków kultury, znawców sztuki, filologów: Aleksandra Brücknera, Stanisława Kota, Tadeusza Zielińskiego, Władysława Folkierskiego, Stanisława Wędkiewicza, Kazimierza Czachowskiego, Stefana Komornickiego, Ludwika i Alfonsa Bronarskich, prezentował tomy życiorysowo-wspomnieniowe Józefa Piłsudskiego i Jakuba Wojciechowskiego. Omawiał też Schoell publikacje zagranicznych autorów dotyczące Polski, jej historii, współczesności, kultury i języka — takich jak E. Lo Gatto, I. Topass, O. Callier, F. W. von Oertzen, J. A. Sauzey; szkicem wspomnieniowym uczcił P. Cazinesa. Większość swych prac o literaturze polskiej, pisanych przed 1936 r. — ogłaszanych głównie na łamach „*Vient de paraître*”, „*L'Europe centrale*”, „*Le monde slave*”, „*La grande revue*”, „*La Pologne*”, „*Pologne littéraire*” — zebrał Schoell w tomie *Patrimoine polonais. Etudes littéraires* (Lozanna 1944). W latach II wojny światowej współpracował z redakcją encyklopedii *Pologne 1919 - 1939* i napisał przedmowę *Vie intellectuelle et artistique* (1945, odb. 1948) do trzeciego

tomu wydawnictwa (przed wojną hasło *La Littérature polonaise* opracował dla *l'Encyclopédie par matières*).

Prace F.-L. Schoella, nie będącego z wykształcenia polonistą, poświęcone literaturze i kulturze polskiej, wzajemnym związkom literackim polsko-francuskim — imponujące rozległością zainteresowań — świadczą, że znał on dobrze dawną i współczesną literaturę polską. W Polsce tłumacz *Chłopów* przebywał w 1925 r., zaproszony przez Uniwersytet Jagielloński i Warszawski, a po wojnie — 50 lat później, w 1975 r., zarazem w półwiecze zgonu Reymonta. Odwiedził wówczas te same uczelnie oraz Uniwersytet Łódzki, a także Państwowy Instytut Wydawniczy w Warszawie.

Za swą twórczość przekładową i popularyzatorską odznaczony został F.-L. Schoell Orderem Polonia Restituta. W maju 1970 r. otrzymał tytuł doktora honoris causa Uniwersytetu Łódzkiego — promotorem był prof. dr Zdzisław Skwarczyński, ówczesny rektor tej uczelni; dyplom dla niedomagającego wtedy i przebywającego u córki w odległym Johannesburgu sędziwego pisarza odbierał ambasador Francji (dodajmy tu, że i zięciem prof. Schoella został Polak, inżynier agronom Franciszek Rozwadowski). Obydwa te wyróżnienia są świadectwem uznania ogromnych zasług F.-L. Schoella dla poszerzenia znajomości literatury polskiej i wiedzy o niej we Francji, a za pośrednictwem francuskiego języka również w innych krajach. Zredagowany przez T. Jodejkę-Burzeckiego wybór studiów Schoella (w przekładzie Macieja Żurowskiego) pozwoli polskim czytelnikom ocenić wkład tłumacza *Chłopów* w upowszechnienie naszej literatury za granicą.

Franck-Louis Schoell zmarł 23 stycznia 1982 r. w Boinvilliers koło Mantes de Jolie we Francji. Pozostał po nim mistrzowski przekład *Chłopów* (za który Akademia Francuska przyznała mu nagrodę im. Langlois) oraz — prócz szeregu wymienionych uprzednio prac, popularyzujących literaturę i kulturę polską — rozprawy poświęcone tej powieści, które, jak pisał Kazimierz Wyka (*Zastugi polskie Francka-Louis Schoella w: Europejskie związki literatury polskiej*, Warszawa 1969, s. 386) „na tle owoczesnej, to znaczy z lat 1918-1925, pisaniny krytycznej o twórcy *Chłopów*, pisaniny na ogół miałkiej i pustej, zadziwiają [...] trafnością sądów i subtelnością odczucia. Po prostu — nie zestarzały się w ogóle.”